

№ 114

Меморандум ОУН щодо німецької вимоги ліквідувати Українське державне правління, створене 30 червня 1941 р. у Львові

*14 серпня 1941 р.**

Дотеперішня співпраця ОУН із Німеччиною

Українська Військова Організація (УВО), а згодом її наступниця, Організація Українських Націоналістів (ОУН) під проводом Євгена Коновальця, з самого початку існування розпочали співпрацю з Німецьким райхом, спрямовану проти Польщі та Москви. Ці організації сподівалися, що Німецький райх сприятиме постановно незалежної соборної Української держави. Зовнішньополітична концепція ОУН ґрунтувалася на союзі України з Німеччиною. Попри те, що Угорщина за згодою Німеччини окупувала Закарпатську Україну, попри те, що Західню Україну окупувала більшовицька Москва, що запобігло війні між Німеччиною та СРСР під час німецького походу на Заході, - ОУН не міняла своєї зовнішньополітичної лінії. Хоча внаслідок цього Західня Україна протягом дворічної більшовицької окупації зазнала великих втрат, зокрема у перші дні походу проти більшовизму, - ОУН була свідома того факту, що в спільній боротьбі України та Німеччини за нові порядки в Східній Європі Україні доведеться платити великою ціною крові. Як відомо, українські повстанці, організовані ОУН на Західній Україні, також спричинилися до швидкого наступального маршу німецького війська.

Кількарічна співпраця ОУН з окремими органами Німецького райху вимагала багато людських жертв з боку ОУН. ОУН боролася за незалежність України, переконана в тому, що Німеччина підтримуватиме цю боротьбу ОУН; для неї кожна жертва була самозрозумілою й конечною.

ОУН і перебудова Східньої Європи

Український народ бореться за незалежну державу. Ця боротьба ґрунтується на зовнішньополітичній концепції перебудови Східньої Європи, ґрунтується на майбутній спільній боротьбі всіх досі поневолених Московію народів на базі дружньої та відвертої співпраці держав цих визволених народів, спрямованої проти московського імперіалізму. Цей імперіалізм буде й надалі великою небезпекою, навіть після закінчення нинішньої війни, навіть якщо буде знищена теперішня форма більшовизму. Месіянський імперіалізм у вигляді панславізму, всеправослав'я чи більшовизму – притаманні російському характерові.

* Дагується за публікацією "Українська суспільно-політична думка в 20 століття. - Мюнхен, 1983. - Т. 3.

Геополітичне становище вимагає, щоб забезпечити східній фронт Європи, отже й Німеччини; а це уможливить тільки існування України як незалежної держави. Україна стане посередником між Німеччиною, як провідною силою перебудови, та іншими народами дотеперішньої Московської імперії: адже українці живуть розкинено чи не на всій території Советського Союзу, а завдяки спільній боротьбі проти московського імперіалізму вони тісно пов'язані з цими народами.

Досі з німецького боку не опубліковано жодного пляну щодо перебудови Східної Європи. Нинішня німецька політика може уможливити й те, що Російська імперія далі існуватиме, змінивши лише нинішній уряд чи режим. Існує також можливість, що Німеччина не перетворить європейський Схід на основі державної свободи народів.

Ідея української самобутності чинить опір кожному гнобленню України, як з боку жидівського більшовизму, так і з боку російського імперіалізму. Якщо німецька політика своїми гаслами про розбиття російської тюрми народів не має наміру зміцнити московсько-советського патріотизму, то слід зазначити, що досі не тільки російських патріотів з Червоної армії не включено до боротьби проти більшовицького режиму, а й Україна та інші народи розчаровані браком відповідних гасел. Це розчарування викликає навіть сумнів щодо справедливості самого запровадження Німеччиною ідеї перебудови.

Якщо навіть з огляду на воєнну стратегію недоцільно з німецького боку відкрито прагнути до розчленування Російської імперії, то все-таки слід застосувати дві методи: Німеччина мусила б розкласти російсько-советські патріотичні сили. Шляхом пропаганди та установаження державності на визволених територіях, Україна мусила б з'ясувати українцям, які перебувають по другому боці фронту, суть і цілі самостійної Української держави, яку підтримує Німеччина. Створення Українських збройних сил, які боротимуться по німецькому боці, - було б найкращим доказом того, що Німеччина не прибула на Україну як окупант.

Застосувавши ці дві методи, можна швидко домогтися перемоги, легше призвести до розвалу Советського Союзу.

Актом 30 червня 1941 року цей шлях започатковано з українського боку.

Основи українсько-німецької дружби

Не тільки довгорічна українсько-німецька співпраця є доказом дружньої до Німеччини настанови ОУН. У самому акті проголошення Української держави 30 червня 1941 року встановлено загальну лінію закордонної політики її уряду. Українська держава мусить підтримувати тісні взаємини з Німеччиною, щоб забезпечити свої західні кордони і водночас бути в постійній готовості до боротьби з Москвою, яка залишиться надалі великою небезпекою для України.

ОУН зацікавлена співпрацею з Німеччиною не з опортуністичних міркувань, а з огляду на конечність такої співпраці для добра України. У співпраці з Україною Німеччина мусила б спиратися на українські революційні та націоналістичні сили, які щиро визнають німецьку провідну роль в Європі, однак водночас бажають, щоб їхня Батьківщина, як самостійна держава, посідала відповідне становище співгаранта нового порядку в Східній Європі. Опортуністичні елементи наявні в кожному народі: але долю народів і їхню плідну співпрацю вирішують тільки героїчні сили.

Нема кращої гарантії для українсько-німецької дружби, ніж те, що Німеччина визнає Українську державу, її визнаний уряд організує збройні сили, які спільно з Німеччиною провадитимуть боротьбу, доки Німеччина переможе остаточно і пощастить запровадити в Європі нові порядки. Європейські держави та народи, наприклад, Фінляндія, Словаччина, Угорщина, Румунія, а також Іспанія, Норвегія, Данія – вже мають можливість провадити боротьбу з Москвою; лише українцям відмовлено права прилюдно брати участь в європейській боротьбі проти більшовизму – у власних військових підрозділах зі зброєю в руках.

Держава як передумова для творчої праці народу

Тільки ідея незалежності Української держави спроможна викликати ентузіазм у відбудові спустошеної країни, аналогічно до того, як націонал-соціалістична ідея спричинила відновлення німецького народу в національній та економічній галузях. В іншому випадку, не довіряючи кожній чужій силі, котра протягом років обіцяла населенню добробут, а приносила лише гніт і нужду, - це населення продовжуватиме свою традиційну пасивну тактику, продукуючи тільки потрібне для його прожитку, незважаючи на вимоги воєнного часу.

Найбільш неслухною є думка, котру висувують деякі німецькі кола, що нібито питання української державности зовсім не актуальне на Східній Україні. Там, мовляв, населення не запитує німців про майбутнє Української держави: там, мовляв, населення зацікавлене тільки приділом хліба, підвищенням зарплати, врожаєм і т.п. Українське населення, з одного боку, довідується від німецької пропаганди, що німецька армія бореться тільки проти жидівського більшовизму; з іншого боку, советська пропаганда наголошує на тому, що Німеччина провадить війну лише з економічних причин (проблема постачання зерна). Населення, недовірливе супроти кожного іноземця, зокрема, коли він одягнений у мундир, розповідає тільки про проблеми щоденного життя, зацікавлене насамперед цими питаннями. Більшовицький режим привчив: недоцільно й небезпечно висловлюватися, говорити про свої бажання, бо за це загрожувала страта. Крім того, більшовицька антинімецька пропаганда залишила свої сліди,

що їх населення не легко може позбутися.

Чи це загалом можлива річ, щоб населення, вбачаючи причини свого нещастя у відсутності державної незалежності, не прагнуло б власного господарювання над добрами та багатствами України, про що повідомляють німецькі спостерігачі?

ОУН багаторазово, але безуспішно вказувала на те, що деякі німецькі кола хибно поінформовані про справжнє становище на Україні, а також у Східній Європі.

Мета ОУН – Українська держава

Мета боротьби Організації Українських Націоналістів (ОУН) – створення Української держави як такої, але не держави, в якій керівну роль мала б обов'язково відіграти ОУН. ОУН підпорядковується Українській державі, а не навпаки. ОУН зацікавлена в тому, щоб існував Український уряд як зовнішня прикмета української державности; їй не залежить на якомусь особливому складі уряду, тобто на участі в ньому певних осіб.

Якщо Німеччина проголосила б відновлення Української держави чи перебудову Східньої Європи на основі національних держав однією з воєнних цілей в боротьбі проти більшовизму, - питання сучасного Українського державного уряду могло б набрати відмінних форм. Попри те, якими методами здійснюватиметься відновлення української державности за умов війни, - акт з 30 червня 1941 року, проголошений як спонтанний вияв волі українського народу та Українського уряду, як зовнішній вияв відновлення Української держави, творитиме міцну підставу німецько-української дружби.

Ліквідація теперішнього державного уряду, який постав на українській землі з волі українського народу, - за відсутності ставлення щодо будівництва Української держави з боку Німеччини, могла б вказувати на той факт, що Німеччина не бажає постання Української держави.

Акт 30 червня 1941 року та українсько-німецька співпраця

З нашого погляду, акт 30 червня 1941 року відповідає принципам українсько-німецької співпраці:

1.Протягом великого періоду років, ще до часу вибуху теперішньої війни, українці боролися проти Москви; вони і надалі мають намір як воююча сила провадити боротьбу проти Москви.

2.Українці принесли великі жертви в боротьбі за незалежну державу, а також внаслідок співпраці з Німеччиною, про що говорять факти.

3.Німеччина й Україна боролися за анулювання Версальської системи, складовою частиною якої в Східній Європі був Ризький договір. На основі положень цього договору Москва і Польща поневолили Україну.

4. Німеччина й Україна намагаються досягти нового й справедливого порядку, що уможливить молодим і здоровим народам розвиватися в абсолютній свободі.

5. Відновлення Української держави включає ініціативу та творчу силу України в будівництві нового порядку в Європі.

6. У декларації Українського державного уряду від 3 липня 1941 року зазначено, що основа української політики є спільна боротьба до остаточної перемоги в теперішній війні, а також співпраця України з Німеччиною в усіх галузях.

7. Ініціатива українців щодо відновлення своєї держави доводить, що народи, які гнобив більшовизм і прирік їх на смерть, в рамках німецької політичної системи можуть здійснювати свої ідеали спонтанно та вільно.

8. Всі намагання проводу ОУН нав'язати зв'язки з політично-державними установами Німеччини, створити політичні основи спільної тактики – залишилися безуспішними. Німецькі установи, з якими ОУН пощастило нав'язати стосунки, заявили, що вони некомпетентні; а саме напередодні вибуху війни згадані німецькі установи заявили, що вирішення української проблеми залежить від розвитку подій на Україні. Саме напередодні вибуху (німецько-советської) війни голова політичного відділу ОУН, теперішній голова Українського державного уряду, Ярослав Стецько, намагався через представника ОУН у Берліні влаштувати переговори з зовнішньополітичним відділом Н[імецької] н[аціонал-]с[оціалістичної] р[обітничої] партії. Темою переговорів мало бути питання України. Ця спроба залишилася безуспішною, а ОУН залишилася без можливості узгодити свою тактику та політичну лінію з компетентними політичними установами Німеччини. У жодному разі за це не відповідає ОУН. Навіть у перші дні війни пан капітан проф. др Кох не зміг відповісти провідникові ОУН на жодне запитання політичного змісту.

Стосунки ОУН з урядом Української держави

Український уряд створений за ініціативою ОУН; це не означає, однак, що уряд залежний від проводу ОУН. Голова Державного уряду є членом ОУН, але більшість членів уряду призначено за фаховим принципом. Українське суспільство визнало Державний уряд і створило йому широку юридичну базу. Населення території, звільненої від більшовизму, визнало Державний уряд. Мандат Державного уряду, що його отримав він від ОУН, став таким чином мандатом усього українського народу.

ОУН не посідає легального права розв'язати Державний уряд. Тільки Українське законодавче національне зібрання має на це право.

ОУН і Державний уряд є тепер незалежні один від одного фактора; уряд є непартійною установою, створеною на всеукраїнській базі; у його

складі є як представники Східної України, так і Західної (останні з Галичини та Волині). Голова Українського державного уряду залежний від провідника ОУН в справах організаційних (партійних). Державному урядові підкорилася не тільки ОУН та її члени, а й українці різних політичних поглядів.

З огляду на всеукраїнську настанову та на згадані невідрадні для українсько-німецької співпраці факти, ОУН не може виявити негативної настанови супроти Державного уряду, а також не може відкликати з нього своїх членів-представників.

Представник Райхсміністерства для окупованих східних областей, пан капітан проф. др. Кох, обгрунтував дві перші вимоги супроти ОУН тим, що вони є зумовлені konieczністю припинити партійно – політичні суперечки та непорозуміння між українцями. Український державний уряд є для всіх українців сприйнятною базою, бо для всіх українських патріотів є відкритий шлях до участі в ньому.

ОУН – за дальшу співпрацю з Німеччиною

Вирішення українського питання є прикладом для інших поневоєних Москвою народів, тим більше, що Україна протягом історії не була вороже наставленою супроти Німеччини. Чому ж під сучасну пору українсько-німецька дружба перебуває під загрозою? Український народ уже болісно пережив відірвання української Галичини від України. Після приєднання Галичини до Генерального Губернаторства ліквідація чи розв'язання Українського державного уряду викличе черговий моральний удар по українсько-німецькій співпраці. Ворожа пропаганда, зокрема більшовицька, отримає новий аргумент на те, що Україна в складі Советського Союзу посідає власні державні права.

Ліквідація Державного уряду призвела б серед українського народу до зменшення ентузіазму в праці та в охоті до відбудови, а це мало б негативний вплив на економіку. Розчарована маса українського народу не знала б, для кого і навіщо їм трудитися, бо створення Української держави, мети їхньої сучасної боротьби, не здійснено. Ворожа настанова супроти кожної окупації та її економічних заходів, настанова, яка зросла протягом років, а також високорозвинене діло саботажу з його невидимими методами, не зменшаться, а навпаки: під впливом заподіяного війною економічного падіння ці явища зростатимуть. Постає питання: навіщо творити нові аргументи для більшовицької, англійської і польської пропаганди, чинячи опір українському визвольному рухові та його співпраці з Німеччиною?

ОУН обстоює дальшу тісну співпрацю з Німеччиною і погляд, що ліквідація чи приборкання створеного у Львові Українського державного уряду непотрібно обтяжують цю співпрацю. ОУН вже сьогодні попереджає,

що проголошення ліквідації Державного уряду матиме дуже негативні наслідки для широких українських мас, зокрема в тому випадку, коли мусять заявити: керівництво ОУН змушене було до цього кроку Райхсміністерством для окупованих східних областей, - і це все в ім'я українсько-німецької співпраці. Проте в кожному разі цей крок тлумачитимуть і без окремих заяв. Українці втратили б усю надію, що Німеччина має намір допомогти молодим, відродженим народам у будівництві їхньої державности.

Резюме

ОУН обстоює позицію, що:

а) під сучасну пору, коли нема жодного іншого Українського уряду, як зовнішнього вияву відновлення Української держави;

б) коли Німеччина офіційно не заявила свого погляду на питання Української держави та

в) коли останні рішення в українському питанні (слід припускати, що вони мають тільки тимчасовий характер) виявляються спрямовані проти єдності українських земель;

г) ліквідація встановленого у Львові 30 червня 1941 року Українського державного уряду може завдати великої шкоди не тільки Україні, а й Німеччині.

На наш погляд, таке рішення лише погіршить українсько-німецькі взаємини, значно пошкодить розпочатій відбудові на європейському Сході та не тільки негативно вплине на політичну співпрацю, а й на економічний розвиток.

Вимога, щоб ОУН розв'язала Український державний уряд, має далекосяжні внутрішньополітичні наслідки: ця вимога означає, що ОУН зрікається в українському політичному житті її провідної ролі у визвольній боротьбі та в намаганнях державницького характеру.

Ми не поділяємо погляду пана проф. дра Коха, що відмова розв'язати Український державний уряд є для компетентних державних установ Німецького райху однозначною з відмовою ОУН далі співпрацювати з Німеччиною. Наш погляд протилежний: ми не можемо здійснити цей крок; щоб не загрожувати сучасне й майбутнє українсько-німецької співпраці.

Для ОУН співпраця з Німеччиною не була справою порожніх слів; співпрацю здійснено протягом років великими й тяжкими жертвами. ОУН сама повела боротьбу за державну незалежність України на шлях співпраці з Німеччиною; за це вона сама несе повну відповідальність перед українською історією, ОУН і надалі намагатиметься працювати на відбудову Української держави шляхом співпраці з Німеччиною.

ОУН не може спричинитися до того, щоб українсько-німецьку співпрацю позбавити ідейного й політичного змісту, щоб українські намагання домогтися Української держави відхилялися від такої співпраці. ОУН не бажає того, щоб українські змагання досягти свободи опинилися в

підпіллі, в нелегальности, спрямувалися проти Німеччини.

ОУН не має наміру спричинитися до того, щоб українська історія осудила її співпрацю з Німеччиною, щоб місце керівного революційного і державно-творчого чинника, яке вона нині має в українському політичному житті, опинилося в руках нових антинімецьких сил.

ОУН обороняє свою визвольну концепцію, для здійснення якої вона жертвувала багатьма друзями. Таким чином ОУН захищає свою концепцію визволення України та відновлення Української держави у співпраці з Німеччиною, у відвертій та щирій співпраці, котра повинна гартуватися не тільки в часи миру, а й у час війни; ця співпраця повинна зберегти свою силу і значення у щасливі і нещасливі часи.

Ми побоюємося, що поставлена нами вимога несе в собі зародок, який може призвести до нищення серед українського народу концепції, яку обстоювала і далі обстоює ОУН.

Всі політичні, військові та економічні фактори вказують на дальшу співпрацю між Україною та Німеччиною. Німеччині не слід опікуватися Україною, не слід також перешкоджати їй вільно розвиватися.

Німеччина повинна бути зацікавлена в тому, щоб співпрацювати з ідейними, динамічними українськими силами, котрі спричинилися до цієї співпраці з ідейних, політичних і патріотичних причин.

Незрозумілим є формулювання пана капітана проф. дра Коха, мовляв, вимога ліквідації Українського державного уряду має виключно дисциплінарний характер, а не політичний чи адміністративний. Годі вважати, що Німеччина, запроваджуючи нові порядки в Європі, має намір виключити ініціативну активність українців, зокрема коли ця активність особливо спрямована на співпрацю з Німеччиною.

Ці застереження ми наводимо тому, що питання акта 30 червня 1941 року має для української політики принципове значення та далекосяжні наслідки.

На нашу думку, висунена вимога щодо ліквідації Українського державного уряду заперечує ці далекосяжні фактори. Цю справу вирішено тільки з погляду теперішньої тимчасової ситуації.

Щоб вияснити цю ситуацію – не важко знайти вирішення проблеми, вирішення, що узгляднило б сучасні вимоги часу, не перешкоджаючи принциповій настанові. Бо засадничих антагонізмів нема.

Берлін, 14 серпня 1941 [р.]*

Політичний архів Міністерства закордонних справ, Бонн. Політичний відділ. № Е 292431 – Е 292441. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. – Т.3. – С.35-43. Переклад з німецької мови; Акт 30 червня 1941 р.: Збірник документів і матеріалів. – Львів – Київ: Літературна агенція "Піраміда", 2001. – С. 384-390.

* Див. док. № 103.